

- століття / О. Кобельська. – Тернопіль.: Мандрівець, 2007. – 213 с.
9. Красівський О. Я. Мілена Рудницька в суспільно-політичному житті Західної України в 20- 30- их роках / О. Я. Красівський.–Генеза.–1995.–№ 1.–268 с.
  10. Лобанова Л. У демократії обличчя не жіноче / Л. Лобанова. – К.: Віче, 1994.–275 с.
  11. Луговий О. Мілена Рудницька. Визначне жіноцтво України. О. Луговий.–Історичні життєписи. – 2-ге вид.–К., 2007. – с. 303.
  12. Маланчук – Рибак О. Ідеологічна і суспільна практика жіночого руху на західно-українських землях ХІХ – першої третини ХХ століття. Типологія та європейсько – історичний контекст / О. Маланчук – Рибак. – Чернівці.: Книги ХХІ ст., 2006. – 182 с.
  13. Орлова Т. Історія жіноцтва – важливий напрям нової соціальної історії//Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія. Історія / Т. Орлова – К., 2007.–337 с.
  14. Орлова Т. Фемінізм в Україні: проблема та історіографія / Т. Орлова –К.: Вища школа, 2008. – 244 с.
  15. Пашко А. Жіночий рух в Україні : історичний аспект та сучасний розвиток / А. Пашко. –Вип. 3.– К., 2004.; Вип. 3. – 327 с.
  16. Рудницька М. Статті. Листи. Документи // М. Рудницька. – Львів., 1998. – 843 с.
  17. Рудницька Мілена Іванівна (15.VII. 1892, Зборів – 9. III. 1976, Мюнхен) – учителька, журналістка, громад. і політ. діячка // П. Медведик Літературно–мистецька та наукова Зборівщина: Слов. біогр. визначних людей. – Т., 1998. –528 с.
  18. Смоляр Л. Фемінізм в Україні: традиції і сучасність // Л. Смоляр. – Вип. 9.–К.: Віче, 1995. – 452 с.
  19. Юрків Ю. Історичні витоки жіночого руху в Україні // Ю. Юрків – Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія. – Вип. 1.–Тернопіль, 2002. – 300 с.

Гуменна І.

Науковий керівник – доц. Широкоградюк Л. А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Сучасний світ переповнений різноманітними потоками інформації, які поглинають всіх, хто намагається іти в ногу з часом. Тому поширенням інформаційних технологій у всіх ланках системи освіти, навчальних закладах та органах управління нікого не здивуєш, адже це – вимога часу. Новітні розробки дають можливість швидко знайти потрібну інформацію, бути «на зв'язку», мати доступ до різного роду наочності. Разом із позитивами нововведень можна говорити і про негативи, які лежать в «полі інтересів» таких наук як соціологія, психологія, педагогіка, фізика, інформатика. Різні наукові дисципліни повинні об'єднатися для дослідження використання інформаційно-комп'ютерних технологій, а психологія повинна стати на чолі цих досліджень.

Перш за все, потрібно визначити зміст понять «інформаційно-комп'ютерні технології» та «інформаційний простір». Під «інформаційно-комп'ютерними технологіями» (ІКТ) розуміють сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання [1]. А поняття «інформаційний простір» (ІП) означає сукупність банків і баз даних, технологій їх супроводження та використання, інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів і забезпечують інформаційну взаємодію організацій та громадян [5].

Сьогодні розроблено багато різних методик впровадження ІКТ в навчальний процес і тому закономірно виникає запитання щодо впливу даних методик на студента.

Виходячи з актуальності теми ми поставили собі за **мету** здійснити узагальнення деяких наукових досліджень, що стосуються використання інформаційно-комп'ютерних технологій у вищій школі та особливостей їх впливу на когнітивну та особистісну сферу студентів.

Не виникає сумнівів, що інформаційні технології повинні зробити працю людини більш продуктивною, сприяти всебічному розвитку особистості. Однак варто зазначити, що широкомасштабне використання ПК та інших засобів доступу до інформаційного простору має як позитивні так і негативні наслідки.

Використання комп'ютерів у сучасній вищій освіті сприяє розвитку і впровадженню Болонської системи, оскільки реалізує можливість навчатися дистанційно та сприяє індивідуалізації навчання [8, с. 94]. Тому доцільність впровадження нових комп'ютерних

технологій у процес навчання зумовлюється тим, що вони є ефективним засобом закріплення та перевірки засвоєного матеріалу й тим самим сприяють економії навчального часу [8, с. 95].

Вважається, що електронно-інформаційне середовище в більшій мірі спроможне формувати такі характеристики, як схильність до експериментування, гнучкість, структурованість інформації. Ці характеристики сприяють: створенню умов для творчого навчального пізнання; можливості сприймати по-новому факти, які здаються очевидними; знаходити способи поєднання далеких, на перший погляд, речей; встановлювати зв'язки між новою і старою інформацією [6, с. 28].

Аналіз наукових джерел, що стосуються використання ІКТ в навчальному процесі дає змогу виокремити такі позитиви:

1) інтенсифікація й раціоналізація часу, що витрачається при традиційному навчанні на демонстраційні моменти та пошук інформації, на встановлення індивідуального темпу роботи з теоретичним матеріалом;

2) підвищення ефективності процесу навчання внаслідок переробки великого обсягу навчальної інформації, необхідної для кожного студента;

3) розвиває пізнавальну активність, підвищує ефективність самостійної роботи, інтерес до теми, що вивчається, оскільки інформаційний простір містить велику базу тематичної наочності;

5) удосконалює форми й засоби організації самостійної, диференційованої, роботи студентів та викладачів [10, с. 78].

Використання ІКТ дає можливість видозмінити функції викладача: він повинен заздалегідь визначити шляхи та розробити алгоритм оптимального керівництва всім навчальним процесом й окремим заняттям у тому числі. Комп'ютеризація навчання – унікальна сучасна тенденція, що має змогу зробити навчання ще ефективнішим, проте, як наголошує О. Мітрасова, використання ПК має поєднуватися із аудиторними заняттями [8, с. 98].

Однак не слід усі проблеми й питання удосконалення навчання та формування всебічно розвиненої особистості, які виникають в педагогічному процесі, вирішувати шляхом застосування комп'ютерів. Необхідно враховувати принцип педагогічної доцільності при використанні певних засобів. З цього приводу пророчими є слова Л. С. Виготського: «Розвиток не відбувається без участі дорослого, вчителя, який є посередником між знаковою системою і людиною, тому що, завжди зразок дії належить дорослому» [4, с. 7].

Отже, специфічною вимогою до діалогу студента з комп'ютером виступає його психолого-педагогічне спрямування, яке опосередковується викладачем. Саме воно відрізняє цей діалог від усіх інших видів діалогової взаємодії людини з комп'ютером. За умови недотримання цієї вимоги експертно-навчальна система перетворюється на експертну, де моделюється діяльність не педагога, а фахівця з певної предметної галузі [7, с. 20].

У зв'язку з тим, що в наш час ІКТ є надзвичайно поширеними, виникає запитання чи можуть вони стати альтернативою викладачу. Фанатики глобального впровадження нововведень дають ствердну відповідь на порушене питання. Однак, на нашу думку, жодна машина не може взяти на себе роль педагога як суб'єкта педагогічного впливу, одна із найважливіших функцій якого – керувати пізнавальною діяльністю того, хто навчається у взаємно опосередкованому процесі викладання-навчання і формувати всесторонньо розвинену особистість. В низці навчальних закладів США була спроба повністю замінити викладача на ІКТ. На привеликий подив це нововведення викликало розчарування у студентів і понизило рейтинг популярності навчальних закладів. При аналізі вище згаданого експерименту зауважили що, ІКТ ефективні лише в тих випадках, коли вони доповнюють традиційно складені форми і методи навчання принципово новими, а не просто копіюють їх. В цілому, не слід допускати, щоб введення ІКТ перетворювалося «в самоціль». Вони повинні вписуватись у загальну систему методів і форм роботи з студентами [9, с. 133]. Інформаційно-технічний пристрій, виступаючи засобом навчання в руках педагога, може виконувати низку його функцій, передаючи навчальну інформацію або контролюючи її засвоєння. Час, що звільнився, викладач може витратити на здійснення таких функцій педагогічної діяльності, які не під силу електроніці, а саме – більше уваги приділити формуванню моральних цінностей. Тому що технічні засоби навчання можуть бути путівниками в системах різного роду інформації, сприяти розвитку інтелекту, але вони не можуть бути моральними орієнтирами. Л. Колберг

виділяючи стадії розвитку моральності вважав, що “високий рівень інтелекту не забезпечує високий рівень розвитку моралі» [10, с. 58]. Техніка не в силі дати оцінку діям людей і суспільним подіям з точки зору вихованості, відповідності нормам моралі, адже емоційно-оцінні ставлення є прерогативою людини.

Не можна просто запроваджувати комп’ютер у звичний навчальний процес і сподіватися, що він зробить революцію в освіті. З цього приводу, варто зауважити, що нове, яке запроваджується в навчальну систему має органічно вписуватися в те найкраще, що залишається від попередньої системи освіти, а не категорично протиставлятися йому. Адже лише органічне поєднання ІКТ з традиційними формами роботи надає аудиторному заняттю динамічності та цікавості.

Тому вчені застерігають, що не варто переоцінювати інформаційно-освітні технології в їх нинішньому становищі. Сьогодні необхідно створити специфічну “систему безпеки» в освіті прерогативою діяльності якої буде здійснення прогнозування і контролю за впливом інформаційно-освітніх технологій на психічний розвиток [11, с. 79].

Більше того, тотальне впровадження ІКТ в освітній процес не дає реалізуватися виховному впливу навчання, адже, особистість може виховувати лише особистість, а не технічний засіб. Звичайно, якщо ж головна роль все ж зберігається за викладачем, а ІКТ лише унаочнює та допомагає контролювати процес навчання, то виховна функція виконується.

Варто зауважити і те, що контроль засвоєних знань лише за допомогою ІКТ не виправданий на сто відсотків. Спілкування у соціальних мережах стосовно перевірки засвоєних знань за допомогою тестів виявило, що використання комп’ютерного тестування не враховує безліч аспектів серед яких: можливість розгубленості та наляканості через обмеження часу та велику кількість тестів, часто присутнім є елемент вгадування чи списування вірних відповідей, використання підказок.

Якщо допустити тотальне використання тестових комп’ютерних завдань для перевірки засвоєних знань, то незабаром зустрінемося із тим, що студент позбудеться вміння аргументувати свої відповіді; будувати логічні мовленнєві конструкції; розвивати професійні комунікативні якості, які є важливими для всіх професій (лікаря, інженера, технолога та ін.), а особливо для педагогічної професії.

Серед психологів ведуться дискусії стосовно впливу комп’ютера на психіку людини. З одного боку, вони вказують на виникнення залежності від комп’ютера, яка проявляється у психопатологічних симптомах, труднощах переходу до іншої роботи, відчуті ілюзорної переваги над оточенням, зубожінні емоційної сфери. З іншого боку, підкреслюється, що в разі дотримання техніки безпеки у користуванні сучасними комп’ютерами негативних випадків можна не лише уникнути, а навпаки розвинути себе всебічно та збільшити коло своїх інтересів [11, с. 80].

Вважається, що до основних психолого-педагогічних небезпек комп’ютеризації освіти належать:

- не врахування особистісного розвитку, орієнтування на так звану “середню особу»;
- не використання індивідуального підходу до кожного студента, тоді як викладач із даною проблемою справляється на всіх етапах співпраці з студентом;
- тотальне використанні ІКТ в навчальному процесі не дає можливості реалізувати суб’єкт-суб’єктну взаємодію, що є запорукою формування особистості [11, с. 80].

Технічний розвиток інформаційного середовища має певні особливості, які утруднюють, а іноді і затримують становлення особистості. До них належать: посилення залежності людських комунікацій через комп’ютери від централізованого збереження і розповсюдження інформації; заміщення “живого» спілкування утворенням неформальних комунікацій з використанням комп’ютерних мереж.

Також слід зазначити, що ІКТ змінюють фізичні властивості простору не на користь людині. Численні наукові дослідження, що проводилися із використанням новітньої виміральної техніки показали, що ПК є джерелом:

- електростатичного поля;
- електромагнітного випромінювання;
- рентгенівського випромінювання;

- ультрафіолетового випромінювання;
- інфрачервоного випромінювання;
- випромінювання видимого діапазону [3, с. 23]

Проте, більш тривожними є прояви впливу ІКТ на когнітивну та особистісну сфери:

1. Зростання жорсткості когнітивних конструкцій; емоційна “сухість» відносно всього, що знаходиться за межами певних віртуальних інтересів.

2. Зниження потреби в емоційних контактах з “реальними» людьми; зниження конформності; зменшення глибини й інтенсивності спілкування з колегами за межами роботи [7, с. 21].

3. Сприяння появі синдрому “інформаційного перенасичення».

Не менш важливими є дослідження впливу ІКТ на організм людини: погіршується робота зорового аналізатора, пересушуються слизові оболонки, порушується діяльність опорно-рухового апарату, погіршується стан шкіри та волосся [12, с. 27].

Вагомим принципом, яким слід керуватись під час складання програм комп'ютерного навчання та контролю засвоєних знань є психологічна грамотність: програма повинна враховувати психологію сприймання, переробки та засвоєння інформації, особливості пам'яті, тип нервової системи, тип мислення та рівень стомлення студентів. Адже високий темп подачі інформації, диспетчерський режим роботи, значне навантаження на зоровий аналізатор, хронічне статичне навантаження призводить до виснаження нервової системи, психічних перенавантажень, зниження темпу приросту знань, умінь, навичок та соматичних хвороб [2, с. 14–16].

Для підтвердження теоретичних узагальнень нами було проведено опитування серед студентів м. Тернополя метою якого було показати “межі» використання ІКТ у вищій школі та їх вплив на особистісний розвиток студента. Обраний для дослідження був Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, зокрема студенти історичного (II та V курс) та філологічного (V курс) факультетів. Опитано було 50 респондентів.

Аналіз відповідей дав можливість з'ясувати наступне:

1. Респонденти мають вдома ПК в середньому 5,5 років, тобто використовують його приблизно з 16 – 17-річного віку, ще до вступу у ВНЗ.

2. На питання: “Скільки часу Ви проводите у інформаційно-комп'ютерному просторі?» 60% респондентів відповіли, що **більше 4 год.** (проте, зустрічалися і відповіді, де було зазначено, що студент перебував у інформаційно-комп'ютерному просторі більше 12 год.), близько 30% обрали варіант **3 год.**, лише 10% сказали, що за ПК проводять **2 год.** на день. Зауважимо, що санітарною нормою є не більше двох годин на добу. В середньому **1/6** доби зайняті роботою пов'язаною з ІКТ.

3. Щодо мети використання інформаційного простору, 70% респондентів відповіли: **навчання та спілкування**, 30% – для **ігор та самоосвіти**. Ніхто з опитаних не заперечив можливу кількаразову зміну видів діяльності за ПК.

4. Чи допомагає Вам доступ до потоків інформації у навчанні? 85% студентів – **так**, допомагає; 10% відповіли **ні**; 5% – **додає зайвих клопотів**.

5. Для визначення рівня самопочуття в анкеті було наступне питання: “Як Ви **почуваєтеся після тривалої роботи з інформаційним простором?»**. 70% студентів відповіли, що відчувають **надмірне виснаження**, 20% – **нудьгу**, 10% – **підвищену активність**. Близько 90% всіх опитаних одночасно відмітили, що все ж відчувають **втому**, яка пов'язана з інформаційним перевантаженням.

6. На запитання про те, чи можуть різного роду дистанційні системи освіти замінити спілкування із викладачем одногосно всі респонденти відповіли **НІ**.

7. На запитання: “Який вид навантаження переважає протягом тривалої роботи за ПК?» 60% респондентів відповіли – **інтелектуальне**; 25% – **емоційне**; 10% – **фізичне**; 5% – **сенсорне**.

8. Цікаво, що на запитання про щоденну необхідність використання ІКТ та спілкування в соціальних мережах 80% відповіли **так** і зізналися, що для них віртуальне спілкування починає витісняти реальну комунікацію, 15% – **не завжди**, а лише 5% сказали **ні**.

9. Наступним запитанням було: “На Вашу думку, чи реалізується особистісний підхід в інформаційних мережах?» **Так** вважають 30 %, а 70 % вважають, що **ні**.

10. Відповіді на запитання про те, чи можуть студенти керувати своїми емоціями після

тривалої роботи з ІКТ були наступні:

- вдається**, «якщо є в цьому потреба» (60%);
- не завжди** (35%);
- ні** (5%).

Результати опитування студентів виявили наступне: інформаційний простір є хорошим засобом активізації пізнавальної діяльності та джерелом пошуку інформації за доволі короткий проміжок часу, ІІ відкриває широкі можливості для підготовки до навчання та самоосвіти, у процесі «віртуального спілкування» дає змогу ділитися своїм та запозичувати чужий досвід. Викладач, у свою чергу, використовуючи ІКТ має можливість опитувати велику кількість студентів, використовувати інформацію для унаочнення теоретичних положень. Опитування також показало: схильність до надмірного використання студентами ІКТ, а у 60% навіть зловживання «послугами» інформаційного простору, що викликає виснаження та інформаційне перевантаження; відсутність особистісного підходу; неможливість заміни педагога інформаційно-комп'ютерним засобом.

Водночас надмірне захоплення ІКТ швидко стомлює, погано впливає на зір, поставу, навіть призводить до розладів у нервовій системі. Використання інформаційно-технічних пристроїв протягом тривалого часу в межах однієї доби негативно впливає на самопочуття. Стосовно впливу ІКТ на особистісну сферу, найчастіше прослідковується обмеження можливості усного мовлення, збіднення емоційного життя; створення залежності людини від «віртуального світу» і нав'язаних стереотипів.

Тобто новітні інформаційно-комп'ютерні технології, які використовуються викладачами і студентами у навчально-виховній діяльності, мають бути їм помічниками, а не перебирати на себе їх функції. Тому не потрібно абсолютизувати роль ІКТ, а чітко визначити межі їх застосування не лише в навчальній діяльності, а й у житті загалом. Варто не забувати, що стрижнем при сучасному особистісно-орієнтованому навчанні є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, а не створення системи «людина – машина – інформація» в якій ми ризикуємо втратити відчуття реальності та поринути кожен у свій «віртуальний світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белошенко Н. Використання ІКТ на уроках як засіб підвищення якості навчальних досягнень учнів / Н. Белошенко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/vikoristannya-ikt-na-urokakh-yak-zasib-pidvishchen.html>.
2. Богданова В. Комп'ютер і наше здоров'я. Поради колегам / В. Богданова // Інформатика в школі, 2012. - № 4. – С. 24-11 – 24-16.
3. Бондаровська В. Психологічні аспекти використання комп'ютера. Небезпека нових інформаційних технологій та розвиток здібностей дітей за допомогою комп'ютера / В. Бондаровська // Психолог. – 2005. - № 25 (169). – Вкладка. – 63 с.
4. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский — М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. — 1136 с, ил. – (Библиотека всемирной психологии).
5. Інформаційний простір. Фармацевтична енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3363/informacijnij-prostir>.
6. Красва Л. Комп'ютеризація вищих навчальних закладів – вимога часу / Л. Красва // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2004. - № 4 (10). – С. 27–28.
7. Лещенко Л. Психологічні особливості взаємодії людини з комп'ютером / Л. Лещенко // Психолог. – 2008. - № 4 (292). – Січень. – С. 19–23.
8. Мітрасова О. Проблеми комп'ютеризації навчання / О. Мітрасова // Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал. – Київ: Педагогічна думка, 2010. - № 4. – С. 93-99.
9. Полуніна О. В. До проблеми психологічного забезпечення інноваційного навчання у вищому закладі освіти / О. В. Полуніна // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - № 2-3. – С. 133 – 134.
10. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології: Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 1999. – 205 с.
11. Ткачук В. Комп'ютеризація шкільної освіти: переваги та сфери ризику / В. Ткачук // Вища освіта України. – 2004. - № 4. – С. 77 – 81.
12. Шпонтант І. М. Проблема, яку не варто недооцінювати / І. М. Шпонтант, І. Й. Павко // Безпека життєдіяльності. – 2009. - № 10. – С. 25 – 27.

Гуменний С.